

Edward Gigilewicz

Z drzewem w herbie : projekt herbu Osieka Jasielskiego na tle polskiej heraldyki samorządowej

---

Rocznik Kolbuszowski 15, 193-215

2015

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Z drzewem w herbie. Projekt herbu Osieka Jasielskiego na tle polskiej heraldyki samorządowej

Wiele polskich miast w wyniku burzliwej historii utraciło znaczenie polityczne, podupadło gospodarczo, a w konsekwencji utraciło prawa miejskie. Pamięć o dawnej świetności dokumentują nieliczne już źródła, do których należą także dawne herby i pieczęcie (zazwyczaj z godłem herbowym), częstokroć nieużywane już od wielu wieków. Okazję do przypomnienia o dawnej świetności stwarzają licznie tworzone w ostatnich latach herby gminne. Tworząc projekty takich herbów, nawiązuje się więc do dawnych herbów miejskich, utrwalonych jedynie na nielicznych już zachowanych odciskach¹. Niska, pod względem sztuki heraldycznej, użytkowość przekazów zachowanych na rysunkach napieczętych stwarza konieczność ich interpretowania. Ponadto czas, jaki minął od utworzenia danego znaku, skłania też do uzupełnienia przekazu o nowe motywy, istotne z punktu widzenia lokalnej społeczności.

Do najważniejszych źródeł zawierających najstarsze symbole Osieka Jasielskiego należy pieczęć miejska z 1554 roku, ukazująca drzewo z odciętymi konarami i dwoma krzakami po bokach [il. 1]². Osiek Jasielski został założony w 1363 roku jako miasto królewskie. Kazimierz III Wielki, lokując miasto w obszarze leśnym, wywłaszczył 7 rycerzy, dotychczasowych właścicieli tego terenu, a przybywającym tu karczownikom udzielił licznych przywilejów³. Motyw zachowany na starej pieczęci miejskiej Osieka dokumentuje zajęcie pierwszych osadników, którzy obszar zalesionego wzgórze mieli przygotować do budowy miasta. Zgodnie z ówczesną techniką kar-

¹ Na temat współczesnej metodologii tworzenia herbów zob. *Materiały do polskiego herbarza samorządowego*, z. 1, red. H. Seroka, K. Skupiński, Lublin 1995.

² L. Mroczka, *Osiek Jasielski. 645 lat dziejów królewskiego miasta, parafii, starostwa, wsi i gminy*, Kraków 2008, wklejka po s. 266.

³ Tamże, s. 18.

czowania najpierw usuwano z drzew korony, a dopiero w drugiej fazie, po usunięciu gałęzi i krzewów, przystępowano do wycinania samych drzew, które wykorzystywano do budowy miasta. Proces przygotowania terenu i materiału do budowy miasta trwał ok. 20 lat, bo na taki właśnie okres karczownicy uzyskali od króla specjalne przywileje. Pierwotna zabudowa Osieka Jasielskiego, włącznie z ratuszem, była drewniana i została wykonana z pozyskanych w tym miejscu drzew⁴. Motyw występujący w przywołanej pieczęci miejskiej z 1554 roku jako najlepiej dokumentujący genezę miejscowości może stanowić główny element projektowanego herbu gminnego. W przedstawieniu barwnym herb ten, zgodny w detalach z rysunkiem napiętnym, może przedstawiać w polu złotym drzewo brązowe z dwoma zielonymi krzakami po bokach [il. 2].

Władze miejskie Osieka używały w XVI wieku także pieczęci mniejszej, przedstawiającej drzewo dębu z trzema żołędziami, dwoma liśćmi i pięcioma korzeniami⁵. Jednak ten wariant zdaje się być nieco późniejszy, na co wskazuje chociażby bardziej rozbudowana forma godła, naśladująca herb szlachecki Dąb⁶. Wybranie odpowiedniej formy graficznej aktualnego herbu Osieka Jasielskiego czy sposobu wyobrażenia godła w tarczy herbowej, a także ocena możliwości powiązania wskazanego motywu z innymi symbolami wymaga podjęcia szerszych analiz porównawczych, dotyczących funkcjonowania drzewa jako przedmiotu heraldycznego.

W badaniach nad polską ikonologią i ikonografią wielokrotnie zwracano już uwagę na kulturotwórczą rolę lasu jako rzeczywistości dostarczającej wielu motywów, wyobrażeń i znaków funkcjonujących w obszarze szeroko rozumianej symboliki⁷. Motywy odwołujące się do kultury leśnej istotnie oddziaływały na późniejsze systemy symboliczne, dzięki temu nawet ikonografia chrześcijańska zawiera liczne nawiązania (często nieuświadomione) do starszych, rodzimych wierzeń i tradycji, ukształtowanych jeszcze w łonie religii słowiańskiej⁸.

Ważne miejsce w świecie symboli odwołujących się do leśnej fauny i flory zajmują wyobrażenia herbowe. Wynika to z faktu, iż w okresie kształtowania się polskiej heraldyki, czyli w XIII i XIV wieku, kultura rozwijająca

⁴ Tamże, s. 21.

⁵ H. Seroka, *Herby miast małopolskich do końca XVIII wieku*, Warszawa 2002, s. 160, il. 99.

⁶ Por. J. Szymański, *Herbarz rycerstwa polskiego z XVI wieku*, Warszawa 2001, s. 50.

⁷ Zob. J. Wiśniewski, B. Kielczewski, *Kulturotwórcza rola lasu*, Poznań 1999.

⁸ E. Gigilewicz, *Drzewo i las w symbolice maryjnej*, w: *Madonna z Puszczy. Sanktuarium Matki Bożej Leśników, Pani Ziemi Kolbuszowskiej w Ostrowach Tuszowskich*, red. E. Gigilewicz, W. Pałęcki, S. Zych, Prace Instytutu Leksykografii KUL nr 2, Kolbuszowa 2012, s. 16-31.

się na ziemiach polskich tkwiła jeszcze głęboko w rzeczywistości leśnych wyobrażeń, obejmujących nie tylko przedstawienia ikonograficzne, ale również świat ludowych podań, mitów religijnych i legend. Jak wykazali M. Cetwiński i M. Derwich, wiele elementów polskich herbów rodowych, a także związanych z nimi zawołań i legend herbowych, nawiązuje bardziej lub mniej bezpośrednio do obszarów leśnych jako areny ważnych zdarzeń uwiecznionych następnie w herbach⁹.

Do przekazów heraldycznych, ukazujących obiekty flory leśnej należy wiele godeł rycerskich i to zarówno tych najstarszych, kształtowanych już w XIII i XIV wieku, jak i tych nieco późniejszych, tworzonych w związku z nobilitacją lub indygenatem. W obszarze godeł tego rodzaju ważne miejsce zajmują wizerunki drzew, ukazywanych w heraldyce w różnej postaci, od przedstawień bardzo realistycznych, uwzględniających cechy gatunkowe, po stosowanie jedynie ich piktogramów czy innych schematycznych znaków. Z poszczególnymi gatunkami drzew i sposobami ich wyobrażania w heraldyce wiązano ściśle określoną symbolikę, implikującą m.in. takie wartości jak: potęga (dąb), władza (jesion), ogłada (brzoza), poświęcenie (buk) czy miłość (jodła). Niezależnie od cech gatunkowych każde drzewo może być symbolem sprawiedliwości (ze względu na odbywanie sądów pod drzewami) i majętności (wynika to z wartości materialnej lasu)¹⁰.

W heraldyce rycerskiej drzewo dość rzadko występuje jako element samodzielny. Najczęściej motywom dendrologicznym towarzyszą inne przedmioty heraldyczne, dopełniające narrację symboliczną zawartą w godle herbowym. Pełną interpretację tego rodzaju znaków przeprowadzono w tzw. legendach herbowych, czyli barwnych opowieściach służących wyjaśnianiu motywów występujących w danych herbie. Jednak wartość naukowa tego rodzaju przekazów, tj. jako źródeł rzucających światło na genezę herbów, jest znikoma, co wynika z faktu, iż jako wtórne wobec samych znaków posiadają szeroki obszar konfabulacyjny podlegający w całości *licentio poetica*¹¹.

Dla analiz porównawczych służących tworzeniu współczesnych herbów samorządowych zgodnie z regułami heraldycznymi, ważne wydaje się przedstawienie głównych sposobów graficznego wyobrażania drzewa wśród przedmiotów heraldycznych. Najbardziej podstawowy polega na takim ukazaniu drzewa, by mimo tzw. heraldyzacji rysunku zostały zachowa-

⁹ M. Cetwiński, M. Derwich, *Herby, legendy, dawne mity*, Wrocław 1987.

¹⁰ W. Cichocki, *Wątki leśne w polskiej heraldyce rycerskiej*, w: *Las w kulturze polskiej*, t. II, red. W. Łysiak, Poznań 2002, s. 153.

¹¹ Szerzej na temat legend herbowych zob.: M. Kazańczuk, *Staropolskie legendy herbowe*, Wrocław 1990.

ne jego podstawowe cechy, w stopniu umożliwiającym jego identyfikację gatunkową. Do takich przedstawień należy zaliczyć także godło ukazane w herbie Godziemba [il. 3], zawierające w polu czerwonym sosnę barwy naturalnej (zielonej), o trzech koronach¹². W sposób bardziej symboliczny, a tym samym mniej naturalny (zwłaszcza w zakresie zastosowanych proporcji elementów), wyobrażono drzewo we wspomnianym już herbie Dąb, gdzie w polu czarnym widnieje złoty dąb z trzema żółździami, dwoma liśćmi i pięcioma korzeniami¹³. W procesie identyfikacji gatunkowej przedstawionego w godle drzewa pomocą służą dodatkowe elementy (przedmioty heraldyczne) towarzyszące temu wizerunkowi, jak to ma miejsce w znanym polskiej heraldyce średniowiecznej herbie Raj, którego godło zawiera jabłoń z owocami i węża wspinającego się po jego pniu¹⁴.

W heraldyce rycerskiej pojawia się także przycięty z obu stron pień drzewa, czyli ostrzew. Wśród polskich herbów rodowych zawierają go herby Korwin¹⁵ oraz Nieczuja [il. 4]¹⁶. W obu godłach fragment drzewa stanowi podstawę dla innych przedmiotów heraldycznych, odpowiednio – kruka oraz krzyża. Jako samodzielny element ostrzew występował w herbie pruskiego rodu Legendorfów, zawierającym ostrzew o trzech gałązkach trójlistnych i 3 sękach po obu stronach¹⁷. Podobnym herbem, w którym jednak pień został przedstawiony w sposób bardziej naturalny, posługiwał się ród Beessów posiadających w XIV wieku znaczne dobra na Morawach i w księstwie cieszyńskim, a w Polsce dzierżący dobra w Kornicy koło Raciborza. W ich tarczy herbowej znajdował się ścięty pień drzewa (lipy) z 3 korzeniami, 2 liśćmi i 1 sękiem¹⁸. Ostrzew wkorzeniony pojawił się natomiast w herbie rycerskim Cielepała, który wyszedł z użytkowania w XVI wieku, ale zdaje się dokumentować najstarsze, słowiańskie tradycje heraldyczne¹⁹.

Wyszczególnione sposoby ukazywania drzewa w polskiej heraldyce rycerskiej zostały upowszechnione w heraldyce szlacheckiej. Z wzorców tych korzystano, tworząc (od XVI wieku) herby powstające w wyniki nobilitacji i indygenatu. Tradycje te kontynuowano również w okresie zaborów. Motyw ociętego drzewa z korzeniami, zbliżony do przedstawienia znane-

¹² S. Górzyński, J. Kochanowski, *Herbarz szlachty polskiej*, Poznań 1990, s. 57.

¹³ Tamże, s. 47.

¹⁴ J. Szymański, *Herbarz średniowiecznego rycerstwa polskiego*, Lublin 1993, s. 247.

¹⁵ S. Górzyński, J. Kochanowski, s. 83.

¹⁶ Tamże, s. 106; J. Szymański, *Herbarz średniowiecznego rycerstwa*, s. 197.

¹⁷ E. Gigilewicz, *Herby biskupów warmińskich*, Lublin 2001, s. 89-90, tabl. XIV 1, XIV 2.

¹⁸ L. Igálffy-Igály, *W sprawie rodów Beess i Bies*, „Głos Olesna”, 1972, s. 33-35.

¹⁹ J. Szymański, *Herbarz średniowiecznego rycerstwa*, s. 99.

go z dawnej pieczęci Osieka Jasielskiego, wystąpił w herbie utworzonym w związku z nobilitacją Leopolda Maksymiliana Baczewskiego Edler von Chomczyca, przeprowadzoną w Galicji 30 XII 1908 roku. Symetrycznie ocięte drzewo, uformowane w rosochacz, zostało tu jeszcze uzupełnione o sześcioramienną gwiazdę (typową dla herbów osób pochodzenia żydowskiego), umieszczoną nad głównym konarem oraz dwie lilie ułożone nad bocznymi gałęziami²⁰.

Dość rozpowszechniony w polskiej heraldyce szlacheckiej jest także zwyczaj umieszczania różnych przedmiotów heraldycznych na pniu naturalnym (z widocznymi korzeniami) lub ostrzewiu (pniu obciętym z obu stron). Do takich należy m.in. herb Dęboróg, zaliczany do tzw. „godeł mówiących”, czyli obrazujących nazwę (proklamę) danego znaku. Zgodnie z przedstawianą zasadą znak ten prezentuje pień drzewa (zapewne dębu), na którym zaćwieczono dwa rogi jelenie²¹.

Niektóre tego rodzaju herby w pełnej formie lub uszczerbionej trafiły następnie na grunt heraldyki miejskiej, gdzie pojawiające się wyobrażenia drzew tracą swoją pierwotną symbolikę, a zaczynają być znakiem osoby, najczęściej zasadzcy lub właściciela miasta. W takim właśnie charakterze motyw dendrologiczny pojawił się m.in. w herbie miejskim Lubrańca, gdzie w tarczy wyobrażono godło z herbu Godziemba, symbolizujące ród Lubrańskich, założycieli i właścicieli tego miasta.

W badaniach nad heraldyką samorządową, zwłaszcza powiatową i gminną, ważne jest zwrócenie uwagi na motywy, jakimi kierowali się twórcy określonych herbów, wprowadzając do wizerunków herbowych motywy dendrologiczne. Tego rodzaju analizy mogą być bardzo pomocne w trakcie tworzenia nowych herbów jednostek samorządowych. Proces ten, zapoczątkowany aktami prawnymi z początku lat 90. XX wieku, jest nadal kontynuowany²². O ile powstały już wszystkie herby obecnych województw,

²⁰ S. Górzyński, *Nobilitacje w Galicji w latach 1772-1918*, Warszawa 1997, s. 61.

²¹ J. Szymański, *Herbarz rycerstwa polskiego*, s. 53-54.

²² W świetle obowiązującego prawa podstawy prawne uchwały o ustanowieniu herbu i innych znaków wchodzących do systemu symboliki samorządowej (flaga, chorągiew, pieczęć) stanowią art. 18 ust. 2 pkt 13 ustawy z dnia 8 marca 1990 roku o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2001r. Nr 142 poz. 1591 z późniejszymi zmianami, tj.: Dz. U. z 2002 r. Nr 23 poz. 220, Nr 62 poz. 558, Nr 113 poz. 984, Nr 214 poz. 1806, z 2003 r. Nr 80 poz. 717, Nr 162 poz. 1568, z 2002 r. Nr 153 poz. 1271, z 2004 r. Nr 102 poz. 1055, Nr 116 poz. 1203, z 2002 r. 214 poz. 1806, z 2005 r. Nr 172 poz. 1441, z 2006 r. Nr 17 poz. 128, z 2005 r. Nr 175 poz. 1457, z 2006 r. Nr 181 poz. 1337, z 2007 r. Nr 48 poz. 327, Nr 138 poz. 974, Nr 173 poz. 1218, z 2008 r. Nr 180 poz. 1111) oraz art. 3 ustawy z dnia 21 grudnia 1978 roku o odznakach i mundurach (Dz. U. z 1978r. Nr 31 poz. 130 z późniejszymi zmianami, tj. Dz. U. z 1998 r. Nr 162 poz. 1126, z 2000 r. Nr 12 poz. 136, Nr 120 poz. 1268, z 2001 r. Nr 123 poz. 1353).

o tyle w zakresie tworzenia herbów powiatowych i gminnych (zwłaszcza dotyczy to gmin wiejskich) pozostało jeszcze wiele do zrobienia. Nie chodzi tu tylko o tworzenie nowych znaków, ale także o usprawnienie, zwłaszcza w aspekcie sztuki heraldycznej, znaków już funkcjonujących, a utworzonych często bardzo spontanicznie przez poszczególne samorządy. Proces tworzenia symboli samorządowych nadzoruje obecnie Komisja Heraldyczna, działająca przy Ministrze Cyfryzacji i Administracji. Ustawowym zadaniem tego gremium jest dbanie o zgodność tworzonych herbów z regułami ukształtowanymi w wyniku wielowiekowego procesu rozwoju tzw. „heraldyki żywej”. Istotnym elementem tej dziedziny staje się obecnie właśnie heraldyka gminna. Ograniczenie stosowanych na jej gruncie motywów i sposobów ich przedstawiania do form utrwalonych tradycją heraldyczną służyć ma zachowaniu walorów historycznych i estetycznych herbów jako istotnego składnika naszej kultury narodowej²³.

Bazę porównawczą do podjęcia rozważań nad motywem drzewa we współczesnej heraldyce samorządowej mogą stanowić herby miejskie ukonstytuowane do momentu transformacji ustrojowej w 1989 roku i wejścia w życie przepisów zalecających jednostkom samorządu terytorialnego posługiwanie się stosownymi znakami symbolicznymi. Cały ich system uzależniony jest od postaci herbu, postrzeganego jako podstawowy znak wspólnoty samorządowej. Pozostałe znaki, takie jak flaga, chorągiew i pieczęć, są pochodnymi herbu i muszą zawierać określone nawiązania do niego.

Podstawowy zbiór herbów miejskich rejestrujących polską heraldykę samorządową u progu III Rzeczypospolitej rejestruje *Herbarz miast polskich* autorstwa Andrzeja Plewako i Józefa Wanaga, w którym przedstawiono ok. 90 herbów zawierających motyw drzewa lub jego części, co stanowi ok. 10% wszystkich publikowanych w tej pracy herbów²⁴. Zbiór ten zawiera zarówno znaki o najodleglejszej metryce, sięgającej średniowiecza, a także znaki nowsze z czasów nowożytnych i najnowszych, w tym liczne utworzone w okresie II Rzeczypospolitej (podlegały zatwierdzeniu przez Ministerstwo Spraw Wewnętrznych), a także tworzone w okresie PRL i wprowadzane w życie na mocy uchwał miejskich rad narodowych. Jedynie niektóre herby z tej ostatniej grupy, ulegając wzorcom socrealistycznym i charakterystycznej dla PRL-u stylistyce, odbiegają w zakresie kompozycji i kolorystyki od ugruntowanych wielowiekową tradycją zasad sztuki heraldycznej. Do takich przedstawień należy zaliczyć pochodzące

²³ Zob. *Polskie tradycje samorządowe a heraldyka. Materiały sesji naukowej zorganizowanej w dniach 4 i 5 czerwca 1991 roku w Lublinie*, red. P. Dymmel, Lublin 1992.

²⁴ A. Plewako, J. Wanag, *Herbarz miast polskich*, Warszawa 1994, s. 111. Z pracy tej zaczerpnięto ilustracje 5-13.

z tego okresu herby miast: Jedlicze, Kolonowskie i Nowa Sarzyna [il. 5]²⁵. Pozostałe, mimo powstania w różnym czasie i miejscu, na ogół dość wiernie realizują zasadnicze postulaty heraldyki.

Jako samodzielny element herbu, w wyszczególnionym ich zbiorze, drzewo wystąpiło w godłach herbowych miast: Braniewo²⁶, Dąbrowa Białostocka, Jedlicze, Kruszwica [il. 6], Oborniki Śląskie, Resko, Wleń, natomiast jako główny element jednego z pól tarczy wielopolowej pojawiło się w herbach miast: Bukowno [il. 7], Hajnówka, Józefów, Nisko, Pieńsk, Puszczkowo, Sulejówek, Szczytna, Ustroń i Wałbrzych.

Niekiedy w herbie miejskim pojawia się także większa liczba drzew, najczęściej 3 (Chełm, Cybinka, Kętrzyn, Międzyzlesie, Szczytno). Siedem drzew wstępuje w tarczy Złotowa, a aż osiem wyobrażono w herbie Bojanowa [il. 8]. Takie motywy heraldyczne mogą być opisywane jako las. Trzeba też odnotować, że w herbie Ełku heraldyczny las tworzą 2 drzewa i jeden pień.

Motyw drzewa w heraldyce miejskiej często łączony jest z innymi przedmiotami heraldycznymi, takimi jak postacie ludzkie (Brzozów, Chełm, Ćmielów, Jaworzno, Łasin, Nidzica oraz dzikie zwierzęta (Bełchatów, Bojanowo, Chełm, Ełk, Gozdnicza, Grajewo, Kościerzyna, Lubartów, Mieszkowice, Międzyzlesie, Pełczyce, Ryń, Sokołów Małopolski, Szczytno, Tuszcz, Wyrzysk, Złotów). Często w tego rodzaju herbach pojawiają się także akcesoria związane z pracą w lesie, takie jak: piła (Hajnówka) czy siekiera, która znalazła się w godłach: Limanowej [il. 9], Myślenic i Jaworzna. W herbach miejskich motyw drzewa łączono również z typowymi dla tej dziedziny heraldyki symbolami municypalnymi, do których należą różnego rodzaju budowle (Kolonowskie, Lipno, Międzyzłód [il. 10], Poddębice, Śmigiel, Świeradów Zdrój), a także przedmioty dokumentujące proces industrializacji, jak na przykład koło zębate w herbie Czarnej Białostockiej.

Ten różnorodny obraz uzupełniają przedmioty charakterystyczne dla heraldyki szlacheckiej, czyli różnego rodzaju: krzyże (Tolkmicko), strzały (Czempiń), kotwice (Jedwabne) oraz ciała niebieskie (Ostrów Lubelski, Ostrów Mazowiecka, Wesoła). W heraldyce miejskiej często stosowane są

---

²⁵ Tamże, s. 139; godło w takiej formie obowiązywało do 2008 roku, gdy zastąpiono je herbem przedstawiającym w polu błękitnym dwie kolby chemiczne białe, a nad nimi kwiat azalii pontyjskiej – *Uchwała Nr XXXIX/251/2008 z dnia 30 grudnia 2008 r. w sprawie ustanowienia herbu, flagi, banneru i pieczęci Miasta i Gminy Nowa Sarzyna oraz zasad i warunków używania herbu, barw i pieczęci Miasta i Gminy Nowa Sarzyna* (Dz. Urz. Woj. Podkarpackiego z 2009 r. Nr 3, poz. 19).

²⁶ A. Plewako, J. Wanag, s. 16. W obecnie obowiązującej formie herbu motyw drzewa wzbogacono o wyobrażenia smoka oraz jelenia.

monogramy, inskrypcje i litery, a w analizowanej grupie przedstawień znaki tego rodzaju reprezentują m.in. herby Brwinowa i Nowej Sarzyny [il. 5].

Poza przedstawieniem całych drzew na gruncie heraldyki miejskiej pojawia się także, dobrze znany z heraldyki rycerskiej, pień naturalny, ukorzeniony (tj. z widocznymi korzeniami). W omawianym *Herbarzu miast polskich* występuje w godłach Nowej Rudy i Szklarskiej Poręby. Często przedstawia się jedynie elementy drzew, zwłaszcza: gałęzie (Choszczno, Jeziorany, Kutno, Lubaczów, Łaziska Górne, Łomża, Młynary, Niemcza, Paczków, Zabrze), krzaki (Szczyrk) i liście (Kępice, Milanówek, Ruciane Nida). Szczególnie popularne są żołądź (Dąbrowa Górnicza, Jelenia Góra, Nowa Dęba, Okonek), które na ogół pełnią drugorzędną rolę, dopełniając jedynie heraldyczną narrację.

Niektóre z herbów mają charakter godeł mówiących, czyli ilustrujących nazwę miasta. Do takich należy na przykład godło miasta Buk zawierające wyobrażenie drzewa bukowego. Podobnie herb Barwic, ukazujący niedźwiedzia w lesie, odzwierciedla niemiecką nazwę miejscowości „Bärwalde” (niedźwiedzi las). Taką samą rolę pełnią: brzoza w herbie Brzozowa, gałązka z orzechem w herbie miasta Orzesze oraz podkowa okalająca świerk w herbie Podkowy Leśnej.

Niektóre z herbów miejskich po 1990 roku uległy pewnym przeobrażeniom, polegającym m.in. na usunięciu z godeł motywu drzewa. Stało się tak w przypadku herbu Zakopanego, gdzie zgodnie z wzorem wprowadzonym w 1970 roku występował stylizowany pień²⁷, a współcześnie jego miejsce zajął krzyż.

W wielu herbach miejskich sposób przedstawienia drzewa pozwala na pewne określenie jego rodzaju gatunkowego. W analizowanej grupie przedstawień najczęściej pojawiają się: świerk – 13 razy oraz dąb – 10 razy. Ponadto można zidentyfikować: brzozę, buk, gruszę, jabłoń, jawor, lipę, orzech, palmę i sosnę²⁸.

Przeprowadzony przegląd herbów skłania do stwierdzenia, że motyw drzewa znajduje szerokie zastosowanie na gruncie heraldyki miejskiej. Symbolika tego rodzaju często prowadzi do genezy miasta, ukazuje warunki naturalne okolicy, podkreśla jej walory przyrodnicze oraz dokumentuje znaczenie drzew w szeroko rozumianej kulturze ludzkiej, uwzględniającej także wymiar transcendentny. Dostrzegalne w heraldyce powiązanie drzew z wymiarem religijnym jest zapewne echem dawnych wierzeń słowiańskich, lokalizujących swoje bóstwa w ostępach leśnych, czczonych w świętych

²⁷ Tamże, s. 259.

²⁸ Tamże, s. 279, indeks.

gajach i pod świętymi drzewami. Najwyraźniejszym śladem tych wierzeń na gruncie heraldyki miejskiej pozostaje wciąż herb Białej Piskiej ukazujący w polu białym, na zielonej murawie, drzewo zielone, a pod nim płonący ołtarz ofiarny [il. 11]²⁹.

Heraldyka na ogół operuje symbolem drzewa, nawet jeżeli detale rysunku pozwalają na identyfikację gatunkową, wymowa symboliczna znaku implikuje nie tylko znaczenia przypisane wyłącznie do tego gatunku, ale w ogólności związane z drzewem. Dlatego zawsze pozostaje ono symbolem związków istniejących między rzeczywistością przyrodzoną a nadprzyrodzoną. Rola świętych drzew w wierzeniach przedchrześcijańskich, praktykowanych na ziemiach polskich, jest jeszcze nie do końca rozpoznana. Najnowsze badania upoważniają jednak do stwierdzenia, że nie tyle były one same obiektem kultu, co jedynie jego miejscem. Nawet pojawiające się (pod wpływem chrześcijaństwa) figury najważniejszych bóstw słowiańskich, zwłaszcza Świętowita, nadal implikowały symbolikę uświęconego drzewa rosnącego pośrodku ziemi i stanowiącego środek komunikacji z niebem³⁰. To właśnie dlatego w cieniu świętych drzew, czyli w obecności sacrum lub w pobliżu „drogi” do niego, odprawiano religijne rytuały i podejmowano (na wiecach) najważniejsze dla życia lokalnej społeczności decyzje, których bóstwo stawało się świadkiem i gwarantem. Stąd rodził się szacunek dla drzew, niemych świadków lokalnych tradycji, przymierzy i zobowiązań. Idea leśnych obszarów chronionych nie jest bynajmniej zdobyczą współczesności, bowiem od dawien dawna strzeżono rodzimą przyrodę, zakazując jakiegokolwiek działalności gospodarczej i dewastacyjnej na terenie tzw. świętych gajów³¹. Być może właśnie dlatego do naszych czasów przetrwało wiele zabytkowych okazów drzew, chronionych obecnie jako pomniki przyrody. Tezę tę zdaje się potwierdzać spostrzeżenie, że zarówno w polskiej heraldyce samorządowej, jak i na liście drzew pomnikowych najliczniej występują te same gatunki, czyli: dąb, lipa, sosna i świerk³².

Heraldyka żywa, stale rozwijająca się i szukająca sposobów manifestowania określonych idei za pomocą znaków symbolicznych, mimo wprowadzania nowych, aktualniejszych symboli, przechowuje także dawne motywy, bogato czerpiąc z rezerwuaru starych herbów, uwiecznionych na zabytkach sztuki i pieczęciach, a także utrwalonych w herbarzach. He-

²⁹ Tamże, s. 7.

³⁰ E. Gigilewicz, *Świętowit*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. XIX, red. E. Gigilewicz, Lublin 2014, kol. 409-410.

³¹ J. Hochleitner, *Przedchrześcijański kult drzew a nowożytna religijność Warmiaków*, w: *Las w kulturze polskiej*, t. II, red. W. Łysiak, Poznań 2002, s. 565.

³² Por. A. Grzywacz, J. Pietrzak, *Drzewa – pomniki przyrody*, Warszawa 2013, s. 189-197.

raldyka jako dziedzina żywa wciąż musi odpowiadać wyzwaniom nowych czasów, a w związku z tym ulega różnym wpływom ideologicznym i trendom artystycznym. Podlega więc nieustannemu rozwojowi, obejmując coraz to nowe obszary i poziomy symbolicznej identyfikacji. Przemiany ustrojowe, jakie zaszły w Polsce po upadku komunizmu, silnie oddziaływały na rozwój heraldyki terytorialnej, zwłaszcza w zakresie ilościowym. Mimo różnorodności znaków, wszystkie herby tworzone od nowa powinny wpisywać się w ugruntowany wielowiekową tradycją system heraldyczny. By spełnić ten postulat, nieodzownym staje się analizowanie herbów zawierających takie same lub podobne motywy, odwołujących się do tych samych znaczeń symbolicznych czy dokumentujących analogiczne zdarzenia. Tylko dzięki temu tworzony system będzie zrozumiały, a przedstawione w herbach motywy będą skutecznie kierowały ku zamierzonym wartościom i znaczeniom.

Z omówionej grupy herbów miejskich materiał porównawczy dla projektowanego herbu Osieka Jasielskiego stanowią przede wszystkim herby zawierające motyw analogiczny do przedstawienia znanego z dawnej pieczęci miejskiej. Można go dostrzec w herbie Myślenic, gdzie w polu błękitnym na zielonym pagórku ustawiono drzewo zielone z dwoma krzewami, a między nimi a drzewem znajdują się dwie siekiery o głowniach srebrnych i trzonkach złotych [il. 12]³³. Herb ten zawiera więc analogiczny do przedstawienia napieczętnego motyw krzaków umieszczonych po obu stronach drzewa. Natomiast główny motyw z pieczęci Osieka, czyli pozbawione konarów drzewo, pojawiło się w herbie miasta Tłuszcz, gdzie dodatkowo było podcinane przez bobra. Znak w takiej formie został zatwierdzony w 1980 roku³⁴, a w obecnie używanym herbie pozostał jedynie bóbr nad rzeką.

Motywy z pieczęci Osieka Jasielskiego wskazuje, że pierwotny herb tego miasta można zaliczyć do godeł mówiących, czyli obrazujących jego nazwę. W tym przypadku zarówno herb, jak i nazwa miejscowości mają wskazywać na założenie jej na karczowisku. Podobnie uczynili twórcy herbu Gozdniczy [il. 13], której nazwa pochodzi od określenia „gozd” oznaczającego teren lesisty. Herb tej miejscowości przedstawia w polu białym czarnego kruka siedzącego na pniu złamanego, zielonego drzewa, z którego wyrastają dwie zielone gałęzie. Rysunek ten nawiązuje do lokalnej legendy związanej z początkami miasta³⁵. Na założenie miasta na karczowisku ma także wskazywać herb Nowej Rudy, ukazujący złoty pień z dwoma sękami i 5 korzeniami, w polu czerwonym³⁶.

³³ A. Plewako, J. Wanag, s. 135.

³⁴ Tamże, s. 232.

³⁵ Tamże, s. 57.

³⁶ Tamże, s. 139.

W ramach rozważań poświęconych obecności motywyki dendrologicznej w heraldyce polskiej trzeba zauważyć, że kolejny ważny dla tych analiz zbiór przedstawień stanowią herby gminne (gmin wiejskich) i wiejskie (herby wsi), czy rzecz ujmując jeszcze ogólniej – herby jednostek samorządowych (w tym także powiatowe) i miejscowości nie posiadających (obecnie) praw miejskich. Najbardziej aktualnych przekazów na temat tych znaków dostarczają drukowane i internetowe wydania *Biuletynów Informacji Publicznej*, w których na ogół publikowane są uchwały wprowadzające w poszczególnych wspólnotach samorządowych symbole lokalnych społeczności. Bogatego materiału porównawczego dostarczają także oficjalne, urzędowe strony jednostek samorządu terytorialnego, gdyż tak jak dokumenty na formularzach urzędowych, są one opatrywane herbami.

Współczesną heraldykę samorządową cechuje bogactwo form i znaczeń. Motywy dendrologiczne w herbach gminnych pojawiają jeszcze częściej niż w heraldyce miejskiej, co jest zrozumiałe, zwłaszcza w świetle lokalizacji przestrzennej tego rodzaju ośrodków władzy samorządowej. Położenie przyrodnicze, leśna geniza wielu spośród tych ośrodków, charakter zajęć okolicznej ludności musi przecież znaleźć swoje odwzorowanie w używanych, często zupełnie na nowo tworzonych, lokalnych znakach symbolicznych. Z punktu widzenia badań heraldycznych, znaczenie mają nie tylko same formy tych herbów (sposób przedstawienia motywu), ale także (a może przede wszystkim) motywy, które skłoniły twórców i projektantów herbów do sięgnięcia właśnie po przedmiot heraldyczny w postaci drzewa.

Z punktu widzenia badań nad genezą znaków herbowych, zawierających wyobrażenie drzewa, niezwykle interesujące jest to, iż niektóre przedstawienia nie odwołują się do symbolu drzewa, ale do jego konkretnego okazu. Nie może więc dziwić, że w herbie gminy Zagnańsk widnieje 1000-letni dąb „Bartek”, jeden z najstarszych dębów w Polsce³⁷. Taką samą genezę może mieć herb gminy Chodów [il. 14], gdzie uwieczniony w tarczy złoty dąb o charakterystycznych kształtach zdaje się być tożsamy z zachowanym na jej terenie pomnikowym dębem szypułkowym, osiągającym w obwodzie 850 cm, co daje mu jedno z czołowym miejsc na liście tego rodzaju obiektów w Polsce³⁸. Natomiast w herbie przyjętym w 2014 roku przez Radę Gminy Ojrzeń występuje wizerunek rosnącego w pobliskim

³⁷ Prezentowany na stronie internetowej wizerunek tego herbu ukazuje malarską wizję drzewa, choć interesującą pod względem estetycznym, to jednak zupełnie niewłaściwą z punktu widzenia sztuki heraldycznej (<http://www.zagnansk.pl/asp/pliki/images/herb.jpg>).

³⁸ zob. J. Grzywacz, J. Pietrzak, s. 225, poz. 24.

Młocku dębu szypułkowego o wdzięcznej nazwie „Uparty Mazur”, liczącego ok. 800 lat i mierzącego w obwodzie 817 cm³⁹.

W kontekście omawianego zagadnienia bliższej analizie poddać należy zwłaszcza te znaki, które zawierają motywy zbliżone do wizerunku pieczęci Osieka Jasielskiego, czyli operujące drzewem jako motywem podstawowym, uzupełniając go innymi symbolami. Takie stanowisko metodologiczne pozwala określić kierunki przetwarzania znaku pochodzącego z pieczęci, tak by utworzony na jej bazie herb dobrze wpisał się w trendy dominujące we współczesnej heraldyce gminnej. Ta dziedzina heraldyki żywej, ulegając potrzebom i oczekiwaniom lokalnej społeczności, charakteryzuje się reinterpretacją dawnych symboli i nadawaniem im nowych, aktualniejszych znaczeń. W konsekwencji efekt końcowy, czyli wprowadzony urzędowo wzór herbu, często uzależniony jest już od samej metodologii jego tworzenia, w ramach której trzeba zrównoważyć różne oczekiwania i potrzeby kierowane wobec twórców znaku samorządowego. Trzeba też pamiętać, że wiele samorządów miejskich istniejących w czasach I Rzeczypospolitej poprzestawało na używaniu jedynie pieczęci i nie wytworzyło w ogóle znaków herbowych. W procesie tworzenia nowego herbu rysunek napieczętny powinien zostać poddany heraldyzacji, która nie tylko ma polegać na przeobrażeniu samej jego formy graficznej, ale również na uzupełnieniu go o nowe elementy, właściwe współczesnej symbolice heraldycznej⁴⁰. Ogromny potencjał informacyjny zawarty w przekazie heraldycznym daje możliwość prezentowania i propagowania bardzo różnych idei. Zwyczajowe już publikowanie „urzędowych” interpretacji symboli zastosowanych w herbie, staje się integralnym elementem herbu, analogicznie do legend herbowych, towarzyszących niegdyś herbom rycerskim. Nie wszystkie herby samorządowe, publikowane na oficjalnych stronach urzędów gminnych, były przedstawiane do akceptacji Komisji Heraldycznej. Wymóg ten, mimo iż określony w zarządzeniu Ministra Cyfryzacji i Administracji, będzie niezwykle trudny do wyegzekwowania. Wpływanie przez centralne organy władzy na postać znaków stanowiących symbole lokalnych społeczności, czyli znaków ich autentycznej identyfikacji etnicznej i kulturowej, będzie natrafiał na opór, zwłaszcza w sytuacji, gdy wytyczne Komisji będą chciały naruszyć istotę znaku, który zdążył już wpisać się w lokalną tradycję.

Zgodnie z postulatami współczesnej heraldyki samorządowej, podzielanymi i propagowanymi także przez Komisję Heraldyczną, dla

³⁹ Tamże, s. 226, poz. 39.

⁴⁰ J. Szymański, *Herb – znak samorządowej wspólnoty*, s. 95.

gmin (wiejskich i miejskich) zaleca się sięgnąć po herby historyczne, czyli używane dawniej na określonym terenie przez organy samorządu. Zgodnie z tą zasadą wiele wiejskich może odwołać się do znaków herbowych używanych dawniej w charakterze herbów miejskich, które zostały zapomniane w związku z późniejszą utratą przez te miejscowości praw miejskich. Dla analiz związanych z herbem Osieka Jasielskiego szczególnie istotne, ze względu na swoją genezę, są także przedstawienia o charakterze godeł mówiących, a w warstwie graficznej wizerunki łączące motyw drzewa (całego bądź obciętego) z innymi symbolami.

We współczesnej heraldyce samorządowej motyw drzewa o istotnych deficytach w zakresie korony pojawia się w godłach herbowych: Kruszyny, Olszówki i Chodowa [il. 14]. Owe deficyty mogą być zarówno efektem świadomego działania człowieka, jak i wynikiem niszczycielskiej siły przyrody (wiatru, uderzenia pioruna) czy powstać w wyniku upływu czasu, co szczególnie znamionuje przedstawienia konkretnych drzew pomnikowych. Dość zbliżonym w formie graficznej przedmiotem heraldycznym jest wyobrażenie suchego drzewa, pojawiające się w herbach miejscowości – Suchy Dąb [il. 15] oraz Suszec jako typowe godło mówiące.

Szczególnością popularnością we współczesnej heraldyce samorządowej cieszą się przedstawienia łączące wyobrażenie drzewa z godłami pochodzącymi z polskich herbów szlacheckich, co oczywiście, służąc upamiętnieniu dawnych właścicieli, jednocześnie doskonale sytuuje te herby w polskiej tradycji heraldycznej. Niekiedy tarcza ze znakiem szlacheckim osadzana jest na konarze drzewa, tak jak w godłach: Dopiewa, Jawornika i Zbuczyna [il. 16]. Częściej godło herbowe umieszczane jest jednak bez tarczy. Na pniu drzewa położono je w herbie gmin – Ojrzeń i Międzychód. Inny sposób połączenia herbu szlacheckiego z drzewem prezentuje herb Czarnkowa, gdzie motywy te zostały umieszczone w odrębnych polach tarczy dwudzielnej w pas – drzewo w polu górnym, a godło z herbu Nałęcz w polu dolnym. W przypadku potrzeby upamiętnienia właścicieli pochodzących z różnych rodów szlacheckich, panuje tendencja umieszczania godeł po obu stronach drzewa, zajmującego miejsce centralne. Uczyniono tak m.in. w herbach gmin: Brzeźnica [il. 17], Jeżowa, Jodłownik, Kluki, Komorniki.

Poza godłami szlacheckimi drzewom towarzyszą różne formy krzyży, które zdają się oddalać ewentualne kojarzenie motywu drzewa z symboliką pogańską. Motyw ten (jako jeden z dwóch przedmiotów ustawianych przy drzewie) występuje m.in. w herbach gmin: Chodów [il. 14], Jabłonna, Malanów [il. 18] i Mycielin. Taką samą rolę pełni wizerunek maryjny w herbie Olszówki.

Z przeprowadzonych analiz wynika, że głównym motywem herbu gminy Osiek Jasielski powinien być osiek („osieczone drzewo”)⁴¹, w formie graficznej możliwie najbardziej zbliżonej do wizerunku uwiecznionego na pieczęci miejskiej z 1554 roku. Jak wykazano przedmiot heraldyczny w takiej postaci pojawia się zarówno w polskiej heraldyce miejskiej jak i współczesnej heraldyce gminnej. W pieczęci przedstawieniu drzewa tworząc dwa krzewy, co zdaje się w pełni dokumentować nazwę miasta jako założonego „na surowym korzeniu” i zbudowanego na karczowisku. Zatem wprowadzenie herbu w takiej postaci ukazuje wprawdzie genezę miasta, ale nie informuje o jego dalszej historii. Zrekonstruowany średniowieczny herb Osieka Jasielskiego mógł więc przedstawiać (o ile w ogóle istniał) w polu białym (lub złotym) osiek brązowy z dwoma zielonymi krzakami po bokach [il. 2].

Zwracając uwagę na postać innych herbów gminnych z wyobrażeniem drzewa jako motywu centralnego, trzeba odnotować, że współcześnie upowszechnia się zwyczaj uzupełniania tego motywu o godła pochodzące z herbów ich zasadźców lub właścicieli. Dzięki temu herby gminne stają się nośnikiem informacji o lokalnej historii. Wpisując się w ten nurt, w pierwotnym projekcie herbu gminy Osiek Jasielski, przedłożonym do akceptacji Komisji Heraldycznej, starano się przypomnieć o chlubnej historii miejscowości, fakcie nadania mu praw miejskich przez króla Kazimierza III Wielkiego i katolickim charakterze regionu⁴². Zgodnie z upowszechnioną w heraldyce miejskiej tradycją w herbie można umieścić symbol nawiązujący do świętego patrona miasta lub wezwania miejscowego kościoła parafialnego. W omawianym przypadku pierwotny kościół, będący siedzibą parafii erygowanej w 1375 roku, otrzymał wezwanie Świętego Krzyża. Dopiero po przebudowie został konsekrowany w 1640 roku pod wezwaniem Przemienienia Pańskiego⁴³. Nic nie stoi więc na przeszkodzie, by pierwotne wezwanie kościoła uwiecznić w godle za pomocą krzyża łacińskiego. Hołdując tym zasadom, pierwotny projekt herbu gminy Osiek Jasielski, przygotowany przez Dawida Naprawcę, ukazywał w polu błękitnym osiek złoty, po którego prawej stronie widniał srebrny monogram króla Kazimierza

⁴¹ Wyrażenie „osiek” można na trwale wprowadzić do języka blazonowania, czyli opisu herbów. Pojawienie się wielu nowych, zupełnie oryginalnych, przedmiotów heraldycznych na gruncie heraldyki samorządowej skłania do sformułowania postulatu o podjęcie szerszych badań nad jej systematyką i terminologią.

⁴² D. Naprawca, *Opis i założenia do projektu herbu Gminy Osiek Jasielski* (dokumentacja złożona do Komisji Heraldycznej; kopia w posiadaniu autora).

⁴³ S. Zych, *Osiek Jasielski*, w: *Encyklopedia katolicka*, t. XIV, red. E. Gigilewicz, Lublin 2010, kol. 889-890.

Wielkiego, a po lewej promienisty krzyż łaciński [il. 19]⁴⁴. Jednak na podstawie opinii wyrażonej przez Komisję Heraldyczną⁴⁵, Minister Administracji i Cyfryzacji negatywnie zaopiniował ten projekt⁴⁶. W wyniku krytycznych uwag zgłoszonych przez Komisję Heraldyczną, kwestionujących m.in. sposób wyobrażenia drzewa oraz zasadność umieszczenia w godle herbowym krzyża łacińskiego⁴⁷, w toku dalszych analiz prowadzonych w Urzędzie Gminy i przeprowadzeniu konsultacji z heraldykami, postanowiono przygotować nowe projekty herbów. Ich wykonawcą także był D. Naprawca. Poza zmianą w zakresie kształtu drzewa, w miejsce krzyża uwzględniono możliwość wprowadzenia monogramu króla Zygmunta II Augusta [il. 20], który w 1555 roku i 1559 roku nadał osieczanom przywileje chroniące ich przed samowolą starostów⁴⁸. Alternatywnie przygotowano także projekt z godłem Szreniawa, pochodzącym z herbu rodowego Stadnickich [il. 21], którzy jako starostowie i dziedziczni dzierżawcy miejscowości na trwale zapisali się (nie zawsze chlubnie) w jej dziejach⁴⁹. Umieszczenie w herbie tych trzech motywów tworzy zwartą narrację symboliczną. Osiek dokumentuje zajęcie pierwszych mieszkańców i jednocześnie wskazuje na jego nazwę, monogram królewski upamiętnia założyciela miejscowości i określa jej pierwotny status jako miasta królewskiego, a Szreniawa dokumentuje burzliwe dzieje i wskazuje na tych, którzy walnie przyczynili się do jego upadku⁵⁰. Z punktu widzenia pragmatyki heraldycznej najmniej wątpliwości budzi przedstawienie w tarczy herbowej jedynie motywu drzewa (pozbawionego korony), którego formę można nieco unowocześnić w stosunku do wzoru napieczętnego [il. 22]. Czy jednak herb w takiej postaci w sposób jednoznaczny zidentyfikuje Osiek Jasielski? Trzeba zauważyć, że taki sam motyw mogą do swoich herbów wprowadzić, jako „godło mówiące”, jeszcze 52 inne miejscowości o takiej samej nazwie, rozsiane na terenie całego kraju. Dlatego zasadnym jest poszukiwanie dodatkowych symboli, które pomogą w bezbłędnej identyfikacji miejscowości za pomocą znaku

⁴⁴ Projekt herbu i innych znaków symbolicznych gminy Osiek Jasielski (flaga, banner, pieczęcie) do zaopiniowania został przesłany 30 XI 2012 roku.

⁴⁵ *Uchwała nr 70-1879/O/2013 Komisji Heraldycznej z dnia 18 stycznia 2013 r. w sprawie projektów herbu, flagi i pieczęci gminy Osiek Jasielski.*

⁴⁶ Minister Cyfryzacji i Administracji, pismo z dn. 21 V 2013 r. (sygn. DWJST-WSUST-78-12/13/GL KH-1879).

⁴⁷ Komisja Heraldyczna, *Załącznik do uchwały nr 70-1879/O/2013.*

⁴⁸ L. Mrocza, s. 37.

⁴⁹ Tamże, s. 39.

⁵⁰ Miasto podupadło już w XVII wieku, choć prawa miejskie formalnie utraciło dopiero po I wojnie światowej.

herbowego. Tylko dzięki temu herb będzie spełniał swoją podstawową funkcję oznaczania konkretnej wspólnoty samorządowej.

Dość skomplikowana okazuje się kwestia barw tego herbu. Zgodnie z regułą alternacji barw heraldycznych⁵¹, osiek, występując samodzielnie lub z innym motywem roślinnym, może być brązowy lub zielony, ale zestawiony z monogramem królewskim (powinien być złoty lub srebrny) oraz białym godłem z herbu Szreniawa, musi zmienić swoją barwę na jeden z dwóch heraldycznych metali. Wówczas dla pola tarczy, z gamy możliwych kilku barw heraldycznych, trzeba wybrać jedną, kierując się nie tylko względami estetycznymi, ale również historycznymi i heraldycznymi, bo każdy region ma w tym względzie swoje lokalne tradycje i preferencje. Może być to na przykład barwa herbu powiatowego lub wojewódzkiego (ziemskiego), a zawsze w heraldyce terytorialnej można sięgnąć po barwy narodowe.

Każdy z zaprezentowanych 4 wariantów herbu znajduje swoje głębokie uzasadnienie historyczne i heraldyczne. Ostateczny kształt herbu samorządowego (wybór wariantu) musi zależeć od samej społeczności, która ten znak ustanawia i z nim się identyfikuje. Przekazany następnym pokoleniom stanie się symbolem jej tożsamości i wspólnotowej jedności. Ekspertyzy heraldyczne wykonywane przez specjalistów i opinie organów zewnętrznych, takich jak Komisja Heraldyczna, mają jedynie pomóc w procesie tworzeniu znaku, zwłaszcza w aspekcie jego zgodności z polską tradycją heraldyczną i regułami sztuki heraldycznej. Za wymowę znaku, a zatem za idee w nim uwiecznione, odpowiedzialność dziejową ponosi społeczność samorządowa jako jego twórca i właściciel. Przyjęcie herbu jest przecież wyrazem odpowiedzialności nie tylko za ten znak, ale także za całą wspólnotę, która identyfikuje się z nim.

---

⁵¹ Stanowi ona, że w godle herbowym nie wolno kłaść metalu na inny metal, a barwy na barwę, co znaczy, że motywu złotego (żółtego) nie można położyć w polu srebrnym (białym), a żadnej z barw heraldycznych (czerwień, błękit, zieleń, fiolet, czerń) na innej barwie.

Ilustracje

1. Pieczęć Osieka Jasielskiego z 1554 roku

2. Hipotetyczny, średniowieczny herb Osieka Jasielskiego

3. Herb rodziny Godziemba

4. Herb rodziny Nieczuja

5. Herb miejski Nowej Sarzyny

6. Herb miejski Kruszwicy

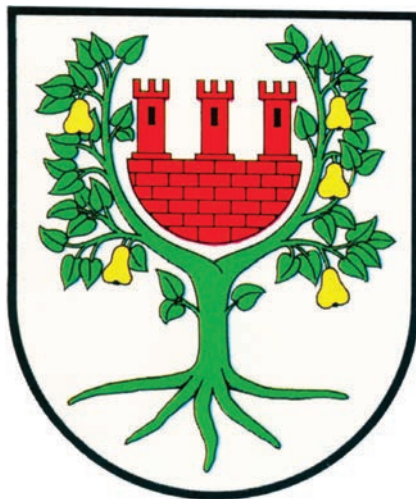
7. Herb miejski Bukowna

8. Herb miejski Bojanowa

9. Herb miejski Limanowej

10. Herb miejski Międzychodu

11. Herb miejski Białej Piskiej

12. Herb miejski Mysłenic

13. Herb miejski Gozdnicy

14. Herb gminy Chodów

15. Herb gminy Suchy Dąb

16. Herb gminy Zbuczyn

17. Herb gminy Brzeźnica

18. Herb gminy Malanów

19. I. projekt herbu gminy Osiek Jasielski

20. II. projekt herbu gminy Osiek Jasielski

21. III. projekt herbu gminy Osiek Jasielski

22. IV. projekt herbu gminy Osiek Jasielski

The tree in the coat of arms. The project of the coat of arms of Osiek Jasielski in comparison with the Polish heraldry of the local authorities

In accordance with the recommendations of the Heraldic Commission, operating at the Ministry of Administration and Digitization, the new municipal coats of arms introduced into the public space, pursuant to resolutions of the local governments, should be modelled on the old local marks imprinted on the ancient seals. Therefore, seeking the most appropriate model for the coat of arms of Osiek Jasielski, an old city seal from 1554 should be considered; it shows a tree with cut boughs and two bushes on the sides. This motif documents the first settlers' jobs, who were involved in clearing the forest, preparing the area for building the city. Such a mark can be classified as a "speaking" emblem- showing the name of the place, which in Polish means a tree with cut boughs.

The review of municipal and district coats of arms demonstrated that looking for the mark which would identify the local authority of the community of Osiek Jasielski, the best solution would be the mark on the oldest seal completed with the theme referring to the original name of the local church, which after the erection of the parish in 1375 was dedicated to the Holy Cross. The theme of the Latin cross could be accompanied by the monogram of King Kazimierz the Great, the founder of the village

or the monogram of King Zygmunt II August, who gave residents many privileges. Alternatively, the emblem Szreniawa from the coat of arms of the Stadnickis could be introduced, as the members of that family were hereditary lessees of Osiek. Such a heraldic emblem would fulfil all the functions assigned to the coat of arms of the local authority as signs of the identity of the local community.